

9. Ordförklaringar och förkortningar

ACCORD	”Action to control cardiovascular risk in diabetes”
ADOPT	”A diabetes outcome progression trial”
ADVANCE	”Action in diabetes and vascular disease: Preterax and diamicron modified release controlled evaluation”
Anabolt	Vävnadsuppbyggande. Insulin verkar anabolt genom att stimulera tillväxt och uppbyggnad av kroppens vävnader och organ
Ateroskleros	Åderförkalkning
Baslinjedata	Egenskaper hos deltagare i vetenskaplig undersökning, fastställda vid undersökningens början. Exempel: ålder, kön, kroppsvikt, blodtryck, blodanalysvärden, tidigare eller aktuella sjukdomar
Bias	Systematiskt fel som kan uppstå vid klinisk undersökning eller vid beräkning av resultaten. <i>Publikationsbias</i> uppstår när studier som visar effekt av en behandling i högre utsträckning publiceras än studier som inte visar effekt. Behandlingen kan då synas mer effektiv än den i verkligheten är

Blindning	Maskering, åtgärder för att hemlighålla vissa centrala omständigheter i en undersökning tills den är avslutad och resultaten ska bearbetas. Viktigaste exemplet: i en blindad klinisk behandlingsprövning är det okänt vilka deltagare som får den ena eller den andra av de prövade behandlingsformerna. En viktig upplysning är vilka av parterna som uppgifterna har hållits hemliga för – deltagare, försöksledare, prövningspersonal och/eller statistiker
Blodglukos	Blodsocker
BMI	”Body mass index”. $\text{Vikt(kg)/längd(m)}^2$
Bortfall	Personer (patienter eller friska försökspersoner) som har gått med på att delta i en undersökning men som lämnat denna innan den fullbordats
Compliance	I vilken utsträckning en persons beteende stämmer överens med medicinska råd/ordinationer eller hälsoråd. Det svenska ordet följsamhet används ofta synonymt med compliance
DCCT	”Diabetes control and complications trial”
DIGAMI	”Diabetes mellitus insulin glucose infusion in acute myocardial infarction”
Duration	Varaktighet (t ex om sjukdom)
Dyspné	Upplevelse av ansträngd andning

Effektvariabel	En resultatvariabel som registreras och mäts inom ramen för en klinisk prövning. Exempel: hur stor andel i vardera gruppen som inom viss tid når normalt blodtryck i en prövning som jämför två läkemedel, eller hur stor sänkning av kolesterolhalten i blodet som uppnås med olika läkemedel. En effektvariabel mätt på definierat sätt utgör ett effektmått. Mätningen kan innebära att antalet händelser räknas (t ex antalet deltagare som insjuknar i viss sjukdom) eller att något kvantifieras (t ex analys av något i blodprov)
Evidens	Något som bedöms tyda på att ett visst förhållande gäller (av latinets <i>evidentia</i> ”tydlighet”). I termen evidensbaserad sjukvård betyder evidens systematisk observation som uppfyller vetenskapligt tillförlitliga kriterier på ett sådant sätt att de anses utgöra ”bästa tillgängliga bevis”. Evidens finns ofta allmänt tillgängligt i form av publicerade fakta, eventuellt också i texter (systematiska översikter, metaanalyser) som enligt vetenskapliga regler sammanfattar och kommenterar alla tillgängliga publikationer av sådana fakta
Evidensstyrka	Styrkan i en slutsats
Exklusion	Omständigheter som förhindrar att en person föreslås delta i en undersökning, eller att en viss studie inte tas med i en systematisk granskning. Dessa kriterier ska vara angivna i undersökningens protokoll. Exempel: personen har, förutom den sjukdom som ska studeras, också en annan sjukdom som kan väntas störa bedömningen. Graviditet är ett exklusionskriterium i nästan alla läkemedelsprövningar. Termen används även vid metaanalys och systematisk översikt och avser då omständigheter som gör att resultaten från en viss studie inte kan tas med

Exposition	Utsätts för någon faktor som kan påverka resultatet som rökning, miljöpåverkan, viss typ av läkemedel
Fall-kontroll-studie	Personer som har det problem som ska studeras ("fallen") jämförs beträffande exposition med "kontroller" som saknar detta problem. För varje fall utses en eller flera kontroller. Fall och kontroller måste vara lika varandra beträffande ålder och kön, ofta även beträffande bostadsområde, yrke m m (matchning)
Frekvens	Hur ofta något inträffar, eller hur många individer som tillhör en viss kategori
Gliazoner	En grupp av blodglukossänkande läkemedel som främst påverkar insulinkänsligheten
Glukoskontroll	Blodsockerkontroll
HbA₁, HbA_{1c}	Den del av det syretransporterande blodfärgämnet hemoglobin (i röda blodkroppar) (Hemoglobin A _{1c}) som innehåller glukos. Halten avspeglar blodglukosnivån under den föregående 1–2 månadersperioden. Tidigare mätte man HbA ₁ med en ospecifik metod. Numera mäts med det mer specifika HbA _{1c}
Heterogenitet	Används i statistiska sammanhang för att beskriva graden av olikhet inom en grupp studier med samma syfte
Homogenitet	Används i statistiska sammanhang för att beskriva graden av likhet inom en grupp studier med samma syfte
Hyperkoagulabilitet	Ökad blodleivringsförmåga

Hypoglykemi	Onormalt blodsocker ofta kallad ”insulinkänning” eller ”insulinchock”. Allvarlig hypoglykemi innebär att personen inte kunnat häva den utan hjälp. Orsakas av insulin eller insulinfrisättande läkemedel
ICER	Inkrementella kostnadseffektkvoter (”incremental cost-effectiveness ratio”)
Incidens	Antalet fall av en viss sjukdom som uppträder i en befolkning under en viss tid eller antalet av en viss studerad händelse i en klinisk prövning eller kohortundersökning, dividerat med antalet deltagare i gruppen. Graden av skillnad mellan två grupper incidental kan uttryckas genom att det ena divideras med det andra till en incidenskvot
Inklusionskriterier	De betingelser som ska föreligga för att en person ska kunna föreslås att delta i en undersökning. Kriterierna, som ska vara angivna i projektplanen, kan gälla viss sjukdomsdiagnos, åldersgrupp m m
Inkrementell	Stegvis, se ICER
Inkretinsystemet	Hormoninsöndring från endokrina celler i tarmslimhinnan som stimulerar insulinfrisättning till blodet vid intag av föda
Insulinanaloger	Insulin som framställs genom kemisk modifikation, oftast genom utbyte eller tillägg av en eller flera aminosyror jämfört med det insulin som finns i människokroppen. Avsikten är att påskynda insulinets verknings-tid eller få insulin att verka under längre tid
Insulinresistens	Okänslighet för insulinets blodsockersänkande verkan. Kan även påverka omsättning av fett i kroppen

Intention to treat-analys, ITT	Resultatbearbetning (vid klinisk prövning) som tillämpar principen "avsikt att behandla", vilket innebär att resultat från alla deltagande patienter tas med, alltså bl a resultat från patienter som inte följt föreskrifterna (t ex slutat att ta prövningsläkemedel efter någon tid). "Intention to treat"-analys är önskvärd, eftersom vissa deltagares resultat annars kan uteslutas på otillräckliga eller felaktiga grunder
Intermittent	Med korta uppehåll avbruten
Intervention	En åtgärd som prövas, oftast sjukdomsbehandling (läkemedel, operation m m) eller sjukdomsbyggande åtgärd
Intrikat	Kinkig, krånglig, invecklad, svår (att utreda)
Kausalt	Som utgör eller anger orsak
Ketoacidosis	Syrabildning pga svår insulinbrist, vilken leder till sjunkande pH i blodet, ett allvarligt tillstånd som kan vara livshotande. Beror på okontrollerad bildning av ketoner, en nedbrytningsprodukt av fettsyror
Kognitiv	Relaterat till oftast medvetna eller potentiellt medvetna tankeverksamheter
Kohortstudie	En studie som gäller en grupp personer som utgör en kohort, dvs har vissa definierade egenskaper gemensamt, exempelvis alla personer som under en viss tidsperiod behandlats för en viss sjukdom. Vanligen gäller undersökningen två eller flera olika undergrupper i kohorten som ska jämföras på lång sikt, t ex avseende överlevnad eller uppkomsten av fetma. Förfarandet har nackdelen att grupperna inte tillkommit genom randomisering, vilket bl a kan medföra att de inte är fullt jämförbara

Konfidensintervall	Ett talintervall som med viss angiven sannolikhet innefattar det sanna värdet av t ex ett medeltal eller en oddskvot. Konfidensintervallet innehåller alla tänkbara värden som inte kan förkastas på grundval av föreliggande data. Vanligen anges övre och nedre gränsen för ett konfidensintervall som har 95 procents sannolikhet
Kontrollgrupp	Den deltagargrupp i en klinisk prövning som får överksam behandling t ex placebo eller den idag vanliga behandlingen. Gruppens resultat jämförs med dem i en grupp som får en ny behandling, t ex ett nytt läkemedel. Termen gäller också kontrollgruppen i fall–kontrollundersökning
Labilitet	Osäkerhet, ostadighet, obeständighet. Tillstånd hos kemiska föreningar som lätt sönderfaller; tendens till snabba lynnes- och affektväxlingar
Livskvalitet	En persons syn på sitt livsvärde, sådan den framgår av systematiska intervjuer som följer något av flera konstruerade instrument för värdering av livskvalitet. Skattning av livskvalitet är ett av effektmått i många kliniska prövningar
Makrovaskulär	I stora blodkärl
Makulaödem	Vätskefylld svullnad av gula fläcken
Manifest	Uppenbar, tydlig, påvisbar, klart inrotad
MCSG	”Microalbuminuria collaborative study group”
Medelvärde	”Mean”, aritmetiskt medelvärde, genomsnitt. Summan av samtliga observationstal dividerad med antalet observationer

Metaanalys	Metod att göra en samlad bedömning av ett antal jämförande undersökningar genom att statistiskt sammanföra deras resultat. Genom omfattande litteratursökning anskaffas allt publicerat material inom det valda området. Ibland försöker man också skaffa fram opublicerade data. Hela materialet granskas, och uppställda inklusions- och exklusionskriterier avgör vilka undersökningar som ska accepteras. Metaanalysen redovisar samtliga resultat i form av ett jämförande resultatmått (t ex oddskvot) med tillhörande konfidensintervall samt, genom en statistisk sammanslagning av resultaten, ett samlat resultatmått med tillhörande konfidensintervall. Proceduren ger en överblick över tillgängliga resultat och deras samstämmighet (homogenitet). De summerade jämförelsemåtten ger en sammanfattande uppfattning om huruvida publikationerna visat att en metod är bättre än en annan metod (eller bättre än ingen åtgärd alls)
Metmorfin	Blodsockersänkande läkemedel som främst påverkar insulinkänsligheten i levern
Mikroalbuminuri	Liten mängd utsöndring av albumin i urinen, som överstiger normal mängd albumin i urinen men ligger under det som betecknas som manifest diabetisk njurskada (nefropati)
Mikrovaskulär	I små blodkärl
Mono-S	En metod för att mäta HbA _{1c}
Monoterapi	Ensambehandling
Nefropati	Försämring av njurfunktionen som på sikt kan utvecklas till njursvikt

Neuropati	Nervlidande, nervsjukdom, sjukdomar med organiska förändringar i perifera nervers myelinskida och/eller axon
Oftalmolog	Ögonläkare, ögonspecialist
Oral	Via munnen
Peroral	(Om läkemedel eller dylikt) som ska tas in genom munnen, i tablettform eller flytande form
Placebo	Behandling som avses vara biologiskt överksam och som används för jämförelse av effekter och biverkningar med dito hos aktiv behandling. Den vanligaste formen av placebo är överksamma läkemedelsberedningar (t ex ”blindtabletter”), men placeboåtgärder kan ibland användas vid prövning av kirurgi, sjukgymnastik m m
Population	En grupp personer som har något gemensamt, t ex alla personer i Sverige, alla personer i ett visst landsting med en viss sjukdom. En klinisk undersökning utförs i regel på ett urval ur en population, t ex de personer med en viss diagnos som är kända vid en viss mottagning, inte bor alltför långt bort, accepterar att delta i undersökningen och uppfyller dennas inklusions- och exklusionskriterier. En sådan urvalsgrupp kan också kallas en (studie)population. I vidare statistisk bemärkelse är en population ett antal enheter eller företeelser som undersöks, t ex transplanterade organ, cellkulturer, besök på läkarmottagning, tillverkade produkter
PROACTIVE	”PROspective pioglitAzone Clinical Trial in macroVascular Events”
Progressiv	Fortskridande, som ökar eller tilltar

Proliferativ	Betecknar tillväxt eller utbredning, t ex onormal tillväxt av blodkärl i ögats näthinna vid diabetes
QALY	”Quality adjusted life years”, kvalitetsjusterade levnadsår, hälsovägda levnadsår, metod att uttrycka effekterna av sjukdomar och skador i en befolkning eller i en undersökt grupp genom att ange medellivslängden i antal år med full hälsa. Olika hälsoproblem ges olika indexvärden (1 = full hälsa, 0 = död). Dessa värden, viktade med prevalenserna, summeras till en reduktion av medellivslängden till QALY. En QALY-beräkning används ibland för att värdera effekten av medicinska åtgärder mot ett visst problem
Randomisering	Slumpmässig fördelning av deltagarna mellan grupperna i en undersökning. Randomiseringen är förutsättningen för att man med statistiska metoder ska kunna bedöma sannolikheten för att undersökningens resultat uppkommit genom slumpens verkan. Randomiseringen har dessutom förutsättningar att fördela okända störande faktorer (”confounders”) lika mellan grupperna samt göra grupperna önskvärt jämförbara i sin sammansättning; slumpen kan dock åstadkomma vissa skillnader. Randomisering utförs t ex genom att en dator genererar en slumpmässig sekvens (randomiseringskod) som avgör till vilken av undersökningens olika grupper varje ny deltagare ska föras. Randomisering ger tillsammans med blindning skydd mot selektionsbias
RCT	Randomiserad kontrollerad undersökning (”randomised controlled trial”)
RECORD	”Rosiglitazone evaluated for cardiac outcomes and regulation of glycemia in diabetes”

Retinopati	Sjukdom i näthinnan. Vid diabetes är det främst en påverkan av de små blodkärlen, mikroangiopati, som medför ökad risk för läckage och blödningar
Risikfaktor	En egenskap eller ett förhållande som indikerar ökad risk för att en person ska få en eller flera sjukdomar. Exempel: förekomst av ärftlig sjukdom i släkten eller tobaksrökning
Sensitivitets- analys	Känslighetsanalys, statistisk metod att bedöma hur ”stabila” undersökningsresultat är. Man ändrar vissa förutsättningar, t ex utesluter vissa avvikande data och noterar hur detta påverkar resultatet. Används främst i metaanalyser och hälsoekonomiska analyser
Standard- avvikelse, standard- deviation (SD)	Ett statistiskt mått på spridningen av observationer omkring medelvärdet
Studie	Allmän benämning på vetenskaplig undersökning. Termerna ”studie” och ”undersökning” används synonymt i denna ordlista. Olika former av studie/undersökning har dessutom speciella benämningar som framgår av denna ordlista
Subkutan	I underhuden. Insulin injiceras vanligen i underhuds-fettet
Sulfonureider (SU)	Läkemedel som ökar frisättning av insulin från buk-spottkörtelns insulinfrisättande betaceller
Tremor	Darrningar eller skakningar som orsakas av ofrivilliga, rytmiska muskelsammandragningar
UKPDS	”United Kingdom prospective diabetes study”

VADT

”Veterans affairs diabetes trial”

Validitet

Validitet: tillförlitligheten hos en metod, t ex en diagnostisk procedur. I vidare mening: egenskaper hos en undersökning. Intern validitet avser tillförlitligheten hos en undersöknings resultat, medan extern validitet gäller i vilken grad undersökningens resultat har bredare giltighet, t ex kan förmodas gälla alla personer med en viss sjukdom